

3. LA CAUSA DE LA PAU, LA CAUSA DE LA VIDA. ALGUNES CONSIDERACIONS DE JAUME BOTEY A L'ENTORN DE LA PAU I DE LA GUERRA

Enric Vilaplana i Lapena

Professor de Pedagogia. Universitat Autònoma de Barcelona

Jaume Botey va ser un autor prolífic i els seus escrits versen sobre temes diversos encara que, sempre, sota un denominador comú que es podria entendre com l'afany de construir camins per a una societat més justa, equitativa i lliure. Aquestes paraules poden sonar més aviat utòpiques i poc realistes; però la seva trajectòria ens mostra una activitat constant i empírica que fonamenta i justifica el seu discurs. Podríem entendre que hi ha una fusió entre el pensament teòric i la pràctica vital.

Amb el present capítol es pretén reflexionar a l'entorn del concepte de pau i de cultura de la pau a l'empara del pensament de Jaume Botey. Amb aquesta intenció es recullen uns fragments de textos que va publicar en diverses revistes i llibres i que, tot i la distància temporal en que van ser publicats, esdevenen d'una actualitat sorprenent. Aquests fragments han estat agrupats en cinc blocs: *L'anàlisi propositiva* recull textos sobre l'observació de la realitat que va viure; un següent apartat fa referència a *textos sobre la guerra*; el tercer bloc té a veure amb els *mitjans de comunicació*; en la base del pensament d'en Jaume hi ha un sentiment profundament religiós, en *El fet religiós* s'agrupen textos sobre la relació entre la religió i la pau i en el darrer apartat, *La utopia activa*, s'apunten elements de perspectiva.

La vida d'en Jaume és amarada pel compromís per la justícia social. D'aquí la seva dedicació al món de l'educació i la lluita per la igualtat entre les persones i els pobles i, en conseqüència, per la pau i per la cultura de la pau. Entén l'educació com l'instrument

per a la realització personal de l'individu i la formació d'una consciència col·lectiva per a la construcció d'un món millor. En una de les múltiples consideracions que, a causa de la seva dedicació, fa relativa a la formació de les persones adultes trobem la següent:

Si l'educació d'adults no vol convertir-se en un instrument més del corporativisme, defensa dels interessos privats d'un col·lectiu al marge dels interessos globals, s'ha de fonamentar, com havia fet sempre, en els valors de justícia, solidaritat, lluita col·lectiva... oposats als valors de l'individualisme i competitivitat. (Botey, 1995, "Educació per la Pau i el desenvolupament i l'Educació d'adults")

Aquesta concepció de l'educació porta implícit el concepte de pau i podem entendre el concepte de pau quan no hi ha conflictes violents en una societat igualitària. D'aquí la importància de l'educació, l'educació en valors, perquè la consciència pacifista s'ha de construir, no és innata, i s'ha de mantenir al llarg de la vida.

Jaume Botey va ser un home molt compromès i la seva actitud vers un món millor el va portar a intervenir activament en molts àmbits tant de caràcter local (la seva participació en l'Escola d'Adults de Can Serra o la seva tasca com a regidor de Cultura de l'Hospitalet, per exemple) com de caràcter internacional (la seva participació en el Fòrum Social Mundial de Porto Alegre o la seva anada a l'Irak com a escut humà, per exemple). Cal tenir en consideració aquestes dimensions a l'hora contemplar el seu discurs sobre la pau al món.

L'anàlisi propositiva

Si cal treballar per una cultura de la pau és perquè la pau no és un bé universal ni consolidat. Només cal veure el món que ens mostren els mitjans de comunicació de més ampla audiència per considerar que és més real la guerra que no pas la pau. En els escrits d'en Jaume és recurrent l'anàlisi de la realitat que vivim i també de les causes que ens han portat a aquesta realitat. Per això cal veure d'on venim; cal analitzar el passat per entendre el present.

Sembla que vivim en un món distòpic si contemplem el panorama de conflictes que, tanmateix, venen de lluny, de molt lluny, i que es condensen en un període tan curt i en què els esforços per a una societat global més justa sembla que ha quedat postergada, reduïda a situacions discretes o induïdes per grups minoritaris i, fins i tot, mal entesos, mentre s'esgrimeixen grans paraules per justificar la crueltat de la mort:

El segle XX apareix com un segle de guerra contínua, amb la passió d'aplicar per la força les noves "utopies" de salvació terrenal: la supremacia de la raça, la societat igualitària, l'abolició de la lluita de classes, l'alliberament nacional, la globalització del mercat, el regne democràtic del sufragi universal. Milions de persones han estat sacrificades als altars d'aquests nous déus profans llençats a la macabra empresa de matar els qui pensen o senten diferent. Es construeixen estereotips per a condemnar més fàcilment els nous "enemics": tots aquells que no pertanyen a la pròpia raça, color, llengua, religió, cultura. Així s'explica la crueltat que, sota el discurs de la seguretat nacional o de la preservació dels interessos vitals, pot ser exercida per uns éssers humans contra d'altres que, tot i saber que són pròxims, s'aprèn a veure'ls com a enemics a causa de la diferència del color de la pell, de la llengua o del nom diferent que donen a l'únic Déu (Botey, 2008).

El siglo XX ha sido, con mucho, el que más muertes por guerra ha producido de la historia de la humanidad. Se calcula que de manera directa o indirecta han sido unos 180 millones de personas. Se han incrementado las guerras de todo tipo, se han multiplicado los ejércitos y se ha perfeccionado la tecnología militar. Nunca en la historia de la humanidad, ni siquiera proporcionalmente, se habían destinado tantos recursos para descubrir Nuevos métodos para matar más eficazmente (Botey, 2005)

Hasta la 1ª Guerra Mundial (...) El porcentaje de víctimas Civiles fue entonces de un 5% (...) Y hoy, con los genocidios de Indonesia, Grandes Lagos, Sudán, Irak, etc. Se estima que de cada 100 muertos en guerra 7 son soldados y 93 civiles, de los cuales 34 son niños. Las ciudades, las grandes aglomeraciones y centros de vida social se han convertido en los objetivos privilegiados. (Botey, 2005).

A més, des de Guernika a Hiroshima, la tècnica de la guerra ha canviat substancialment. Abans, moria "el qui anava a la guerra", i avui l'objectiu principal de l'acció militar és la població civil: de cada 100 morts en guerra, 7 són soldats i 93 civils, 34 dels quals són nens. (Botey, 2008)

Malgrat la creació d'institucions de caràcter internacional el propòsit de les quals és vetllar i promoure la pau, sembla com si l'univers de la guerra s'eixamplés perquè el segle XX ha estat el segle més bel·licós de la història. Malgrat els esforços en la construcció d'unes estructures internacionals capaces de resoldre els conflictes mitjançant la negociació. (Botey, 2008)

Podem pensar que hem viscut situacions contradictòries perquè també el segle XX ha estat el segle que ha generat les majors esperances i frustracions: va portar la llibertat i el reconeixement de la dignitat de les antigues colònies; la creació d'unes institucions i d'un nou ordre jurídic per a garantir la pau mitjançant el diàleg; els enormes avenços en tecnologia que van canviar i convertir, en petit, el món; el descobriment de la font d'energia més barata coneguda fins al present; la consciència –si més no, la consciència!– que els drets humans s'han d'estendre a tothom; la religió com a possible espai de trobada, i un llarg etcètera que podia fer la impressió, en determinats moments, que les antigues utopies eren realment possibles. (Botey, 2008).

Reflexions a l'entorn de la guerra

Especialment a causa de la guerra de l'Irak en Jaume escriu una quantitat d'articles en els que manifesta una visió crítica i exhaustivament documentada de la prepotència dels estats poderosos en endegar conflictes bèl·lics, fora de les seves fronteres, per satisfer els interessos econòmics de grups extraordinàriament influents la dimensió dels quals s'escapa de l'atenció del ciutadà mitjà que rep informacions esbiaixades emeses, precisament, per aquestes mateixes organitzacions (o complexos d'organitzacions) que provoquen les guerres. D'altra banda, és palesa la construcció d'argumentacions de caire divers (defensa, democràcia, justícia

social...) que amb subterfugis volen validar els horrors de les accions bèl·liques.

Així, parlant sobre la guerra de l'Irak: Sabíem que la invasió era una operació ordenada pel lobby petrolier (...) i en canvi, totes, absolutament totes, les "raons humanitàries" que van donar per justificar la invasió (armes de destrucció massiva, portar la democràcia a l'Irak, etc.) s'han demostrat falsedats. (...) Els iraquians morts no compten per res.

Només el desconeixement de la realitat i el menyspreu del sofriment dels altres (...) la infantil seguretat de creure que estar contra la dictadura s'estaria a favor de l'invasor, podia donar als comandaments polítics i militar dels EUA la ceguesa de creure que serien rebuts com a "llibertadors" (Botey, 2004)

Referint-se a EEUU, com a potència mundial, àrbitre universal, responsable de conflictes i potència que empara el poder econòmic, en Jaume torna a ser impecable en la seva crítica:

No es solo una potencia. Es un modelo económico que está sustentado por multinacionales, por grandes estructuras económicas, por grandes estructuras multilaterales: el Fondo Monetario Internacional, el Banco Mundial y la Organización Mundial del Comercio. Un grupo de personas muy poderosas que controlan el mundo (...) tienen productos diversificados en los ámbitos del armamento, la farmacia, la alimentación, los recursos naturales... controlan los recursos energéticos, principalmente petróleo, uranio y agua (...) Estados Unidos consume el 25 por ciento del Petróleo mundial. (Botey, 2007)

Tanmateix, la situació (tant la que es vivia a principi de segle com la que vivim actualment) és d'una gran complexitat perquè els factors fonamentals són diversos i ramificats i intervenen elements emocionals, manipulats, sense una consideració crítica. En aquest sentit i en relació a la invasió de l'Irak trobem consideracions com aquestes:

No hay solo intereses económicos (...) hay también un funda-

mentalismo islámico, hay también un fundamentalismo religioso. En el gobierno de Bush hay todo un sentido mesiánico. Se ven como salvavidas del mundo (...) no hay solo intereses económicos sino una justificación divina (...) cuando Bush dice que escucha la palabra de Dios, cuando reza en el consejo de ministros. (2007)

Hi ha un discurs ple de paraules, estratègies, voluntat de poder i de sacralitzar el poder que ens recorden temps que creïem passats; per exemple, del nacionalsocialisme, amb una mateixa teologia del poder, la mateixa concepció messiànica, de Poble Elegit, la mateixa exigència d'expansionisme com a "espai vital", la mateixa voluntat militarista, la mateixa demonització d'un sector de la mateixa societat com a encarnació del Mal. Darrere les crides de Bush a la pau no és possible amagar la relació entre guerra, política, religió i naturalesa humana. És el fonamentalisme. Si a la visió política i estratègica s'hi afegeix la concepció de Poble Elegit, fàcilment s'arribarà a la justificació teològica de la guerra preventiva o a la possibilitat de plantejar-se, per exemple, atacar el món àrab com un acte d'homenatge a Déu.

El mèrit de l'equip de Bush, en un moment en què després de la guerra freda no hi ha cap enemic visible que pugui fer front als EUA, és haver trobat aquest enemic en un element difús, el terrorisme, que permet actuar, sota aquesta excusa, a qualsevol banda del món i en el nom de Déu. (Botey, 2004).

Hemos construido una endiablada retórica para convencernos de que la guerra es necesaria para construir la paz y de que es necesario incrementar los ejércitos y la capacidad de destrucción para que no haya más destrucción. (Botey, 2005).

La complexitat de factors que s'han elaborat per a justificar la guerra arriba a extrems de superar el fet directe, universalitzant el conflicte, tot emparant-se sota l'aixopluc d'institucions internacionals: (...) *La meva interpretació dels EUA com un imperi que es fonamenta a nivell internacional en el domini de països petits i (...) a banda dels interessos geoeconòmics de la zona (es refereix a l'Irak) crec que, com a mínim, s'ha confirmat que darrera de la*

intervenció hi havia planificar el procés de renovació de la OTAN en un nou gendarme mundial. Aquesta situació exemplifica la impunitat dels Estats Units per vulnerar qualsevol legalitat internacional. (Botey, 1999)

Les guerres no solament produeixen mals i dolor immediats sinó que deriva conseqüències que poden ser imprevisibles. Així ho manifesta de manera concreta denunciant la immoralitat de la reconstrucció del país destruït (fent referència a la fracassada Conferència de Donants que va tenir lloc a Madrid a l'octubre de 2003 i que tenia com a objectiu la reconstrucció de l'Irak): *Contractistes disposats a rifar-se les empreses de distribució d'aigua, d'electricitat, de construcció d'escoles, hospitals, empreses agrícoles. (Botey, 2004)*

Les intervencions en la guerra deriven també en repressions conseqüents: *L'administració dels EUA va suprimir tot vestigi de l'estat anterior i va acomiadar tothom. No solament l'exèrcit, també les estructures administratives i de serveis, oficinistes, funcionaris, mestres, professors universitaris, tots eren sospitosos de ser del Baas (...) han estat substituïts per col·laboracionistes pel sol fet de ser col·laboracionistes. En nom de la llibertat els invasors han omplert les presons amb tres vegades més de població reclusa que la que hi havia amb Sadam, han imposat el toc de queda, han ensorrat milers de cases d'hipotètics resistents a l'estil del que fa Ariel Sharon amb els palestins, a l'àrea de Bagdad cada dia hi ha entre 20 i 40 morts per bales USA. Han desmantellat equips industrials, s'ha desmantellat la cadena Al Yazeera, criticar l'ocupació és delictes. (Botey, 2004)*

El caos conseqüent es dona perquè els principis que justifiquen la intervenció són falsos i no importa la fortalesa d'institucions possibles que assegurin una certa estabilitat social. Tot correspon a uns interessos supremacistes que pressuposen un determinat ordre mundial.

Una de les herències més sinistres de la Guerra del Golf ha estat la contaminació radioactiva del territori iraquità (...) provocant sobre la terra, els animals i les persones, durant centenars de mi-

44) CULTURA DE PAU. El llegat de Jaume Botey i Vallès

lers d'anys, els efectes de la radioactivitat, amb les seqüències de càncers i malformacions.

Irak, igual que Palestina, igual que Afganistan, és paradigma de la infinita crueltat a la que pot arribar l'ésser humà.

Dotze anys després la població iraquiana no té mitjans per refer-se a causa de l'embargament. Atac militar i embargament són la cara i la creu de la mateixa moneda: la voluntat de matar tota possibilitat de vida a l'Irak fins a aconseguir el domini del petroli" (Botey, 2003)

Abast de la informació

Era fonamental, en la tasca desenvolupada per Jaume Botey, divulgar i donar a conèixer la realitat el més àmpliament possible fugint de les informacions sovint esbiaixades que ens arriben. *En la guerra moderna la desinformació, o mentira, es la más importante arma de guerra. (...) Más allá incluso de las ideologías, los discursos para incitar al asesinato en masa se construyen sobre el desprecio absoluto del otro. Se trata por lo tanto de alimentar este odio a partir de elementos no racionales, fundamentalmente identitarios. (Botey, 2005)*

La informació que es dona gairebé en la seva totalitat provinent d'agències dels EUA, especialment de la CNN i de la Fox, no és objectiva. Identifiquen resistència amb terrorisme. La resistència creix i la resistència no és terrorisme. Resistir a l'ocupant, fins i tot per mitjans militars, pot ser discutible però segons l'article 51 de la Carta de les Nacions Unides és legítim. (Botey, 2007)

El poder de les grans potències es manifesta no solament en l'extraordinària maquinària militar sinó, també, en l'assimilació de formes de vida que complauen llurs interessos econòmics i ideològics. *Es la cultura dominante que se extiende fundamentalmente a través de los medios de comunicación, pero también a través de las universidades, del modelo de vida que se transmite a través de la piel. (...) Es la filosofía del individualismo. (Botey, 2007)*

El factor religiós

En Jaume era un home profundament religiós que va fugir de dogmatismes i que va creure en una església alliberadora. Per a ell *la teologia esdevé una ciència eminentment pràctica que mira d'igual manera el món i Déu, font de política i de mística. Una teologia que incorpora la situació històrica i cultural de la qual forma part, que es pregunta qui és Déu, quin sentit té Déu i què significa Jesucrist en aquest món desigual i d'injustícia.* Troba una fonamentació metafísica per a la transformació social i la pau universal perquè *La religió ofereix a l'home un triomf, l'esperança definitiva que de cap manera la raó no pot assegurar* (Botey, 2008).

De fet, el diàleg Església-món havia començat (...) no precisament dins la teologia acadèmica, sinó mitjançant la reflexió sobre fets, en la gravetat dels quals s'hi juga el mateix sentit de la història i de Déu.(...) Ben aviat, tant les jerarquies de l'Església com les organitzacions obreres es van haver d'enfrontar a creixents contradiccions amb les seves bases. Un marxisme no dogmàtic i una espiritualitat viscuda a partir de l'encarnació van fer possible que, a la pràctica, coincidissin marxistes, anarquistes i militants cristians, en les lluites obreres i estudiantils. De vegades, amb l'experiència d'haver viscut conjuntament la repressió i la presó. (Botey, 2008)

La seva concepció oberta i ecumènica de l'Església el porta a la crítica d'opcions fonamentalistes. *De fet, el retorn del fet religiós ha suposat sovint el retorn de la intolerància, del dogmatisme i integrisme, del fonamentalisme i fanatisme, del rigorisme moral i disciplinar, de la discriminació de sexes, de la pràctica del terrorisme en nom de Déu, de la lluita sense escrúpols per assolir el poder, de nous processos inquisitorials contra creients que viuen de manera diferent la seva fe.*

(...) També la institució eclesiàstica rau en l'involucionisme, en el retorn a la situació preconiliar de conflicte entre Església i món. El Concili va significar un intent seriós de diàleg entre una Església progressivament enquistada en si mateixa i un món que progressivament no necessita tuteles per a elaborar criteris ètics i de comportament col·lectiu. Tanmateix, les esperances que va sus-

46) CULTURA DE PAU. El llegat de Jaume Botey i Vallès

citar, ara fa una mica més de quaranta anys, en la consciència de creients i no creients, s'han diluït (Botey, 2008)

Considera que les actituds tancades porten al perill dels fonamentalismes i a la negació de l'altre i de l'evolució del pensament. (...) *Pel fonamentalisme, el somni utòpic del liberalisme en el qual els conflictes econòmics havien de quedar reduïts a controvèrsia i la guerra eliminada, seria un món avorrit i trist, sense antítesis importants que requerissin sacrificis importants, fets heroics, fins i tot de l'entrega de la vida o la necessitat de competència. Del que es tracta és de la lluita dels uns contra dels altres.*

Encara que pugui semblar sorprenent, el fonamentalisme és coherent amb la lògica de la tradició religiosa de la qual prové. Les creences religioses ens aboquen cap al sentit d'allò incomprendible per la raó humana, cap a una mena de misteri impossible d'explicar. Entenguem-nos: si algú creu que la raó per la que Déu ens va enviar el seu fill era per a que morís per nosaltres en una creu o que l'imam número dotze, com afirmen els xiïtes, no està mort, sinó amagat, tota la resta és possible.

La constant històrica és que quan un grup religiós s'apodera del poder, tendeix a convertir-se en intolerant i a justificar en el nom de Déu les intoleràncies polítiques i, fins i tot, els crims. (Botey, 2008)

En Jaume no estalvia cap possibilitat de criticar una església monolítica i reaccionària davant dels fets històrics. Així, quan apareix la notícia del desarmament d'ETA escriu: *Aún y así, para los cristianos, la fiesta se vio enturbiada por el triste papel de la Jerarquía eclesiástica de Euskadi. En el proceso de paz los obispos de Vitoria, Bilbao y San Sebastián han quedado lamentablemente fuera de juego. No fueron invitados y, de haberlos invitado, seguramente no habrían aceptado asistir. (Botey, 2017)*

És en el context obert, no dogmàtic i compromès en el seu moment històric que en Jaume elabora el seu compromís contra la guerra i a favor de la pau i considera que *son mayoría las bases que buscan en la religión un espacio de encuentro y no de com-*

petencia porque a pesar de la nueva dogmática neoliberal son cada vez más los que luchan por los derechos de los pobres dado que la paz verdadera, la paz que dura, solo puede ser fruto de la justicia. (Botey, 2005).

Perspectives: la utopia activa

Pensant en els moments que estem vivint, con toda seguridad, los padres de esta civilización, que hace doscientos años en el siglo de las luces, confiaron en el uso de la razón para crear una ética colectiva basada en el aprecio mutuo, no nos reconocerían hoy como herederos suyos. (...) Sin embargo, a pesar de que este momento no permite grandes euforias también es cierto que hoy hay más señales de esperanza que antes. Vivimos un cambio civilizatorio (...) porque el progreso de la libertad de conciencia es imparable. (Botey, 2005)

La gente más sensible necesita, aunque sea un clavo ardiente para agarrarse, para encontrar un sentido y articular el discurso que lleva dentro. Desde este punto de vista yo no soy pesimista por el hecho de que la audiencia de nuestros discursos sea limitada o por la baja asistencia a nuestras manifestaciones, porque estoy convencido de que las cosas van mucho más allá incluso de nosotros mismos y que no somos capaces de ver que la gente es más inteligente de lo que parece. (Botey, 2010)

Hi ha un camí d'esperança que es dibuixa atenent la quantitat de fets que esdevenen en direcció a un canvi del sistema: En aquest moment l'alternativa en majúscules només pot venir de la suma d'infinitat de petites alternatives que neixen del tercer món i del quart món, però també en el món desenvolupat econòmicament: les lluites dels "sem terra" del Brasil, dels zapatistes, dels insubmisos, dels que lluiten contra el deute extern, el feminisme, dels okupes, dels ecologistes... totes elles són iniciatives socials externes al sistema, que el qüestionen i tenen la vocació moral de transformar-lo (Botey,1999) potser perquè de lo que se trata es de cuestionar la lògica del sistema. No es verdad que las personas sean intrínsecamente perversas. (Botey, 2007)

Tanmateix, cal una superestructura dins de la qual poder fer efectius els moviments alternatius *Pot semblar una paradoxa, però l'Estat és l'únic que pot garantir la verdadera llibertat (...) En conseqüència hem d'esperar i exigir de l'Estat instruments de llibertat davant dels poders econòmics, però també davant els polítics: és a dir, davant l'Estat mateix. Així que l'Estat es posa a pensar i actuar des de la lògica del rendiment i la rendibilitat, totes les més altes conquestes de la humanitat es veuen amenaçades: tot allò que es refereix a l'ordre de l'universal, de l'interès general, tot allò de que l'Estat és el garant oficial. (...) Per això cal que els artistes, els escriptors i els intel·lectuals aprenguin a servir-se de l'Estat per garantir la seva llibertat contra l'Estat i de la llibertat que el mateix Estat assegura. Cal que treballin, sense mala consciència, per impulsar el creixement del compromís de l'Estat i, a la vegada, per mantenir-se vigilants davant l'empresa pròpia de l'Estat. (Botey, 2010)*

Malgrat l'aparent atonia del món actual, continua viva la veta utòpica, amagada, de la història, d'on sorgeixen contínuament nous moviments i col·lectius que responen als nous problemes d'una manera alternativa i en totes les seves variants, superant antigues divisions ideològiques o confessionals: pacifisme, antiglobalització, solidaritat internacional, feminisme, ecologisme, indigenisme, acollida a l'immigrant, contra la droga, moviment okupa, comunitats de base, col·lectius de diàleg interreligiós, etc., que proclamen, amb les seves vides, que un altre món no sols és possible, sinó que existeix. (Botey, 2008)

El fonamentalisme occidental no té possibilitats de perdurar perquè no té respostes als greus problemes de la humanitat: atur, insuficiència alimentària, deute, desertització, etc., i, sobretot, perquè la modernitat, —el feminisme, la laïcitat, els canvis en el model familiar, els nous models de relacions afectives, la manca d'austeritat— són una amenaça per al fonamentalisme. La seva batalla està perduda ja que han hagut d'argumentar els seus costums sobre propostes que ells mateixos refusen en relació amb el model de progrés, relacions familiars, món laboral, etc. (Botey, 2004)

La responsabilitat de la lluita per la pau no és lineal, no és plana. Si bé el principi d'igualtat considera que no hi ha jerarquies respecte dels drets fonamentals, no tothom té els mateixos àmbits d'incidència. Hi ha d'haver un corpus ideològic ben bastit que no admeti refusos; una mena de talaia que contempli les realitats i emani les advertències, les recomanacions i els camins adients. Aquestes apreciacions es recullen en el text presentat per en Jaume a la taula rodona sobre "El paper de l'educació per la pau com a eix transversal en els estudis superiors" organitzada per la Universitat de Girona i de la qual transcrivim algun fragment:

(...) Hem de tenir la lucidesa suficient per apreciar que estem com si fóssim en mig d'un pantà, sense senyals de pista ni orientació i, com més caminem, més ens enfonsem. Administradors, polítics i sindicats, esglésies, universitats i nosaltres mateixos no ens en sortirem movent-nos inquiets des de dins el pantà. Tampoc ens en sortirem agafant-nos nosaltres mateixos els cabells, sinó, en tot cas, coordinant esforços i mirant d'anar plegats, tornant als inicis, a criteris molt senzills, quasi per sobre del bé i del mal, principis molt generals. I crec que una de les feines de la universitat (i potser de totes les institucions socials progressistes, afegiríem) potser la més important en aquests moments, és reconstruir les bases ideològiques i morals de la convivència.

(...) La primera funció del col·lectiu intel·lectual en el sentit ample de la paraula és donar solidesa ideològica, cultural i tècnica als ciutadans (...) En el manifest "Contra la barbàrie, no en nom nostre", que és una crida recent signada per més de 4000 intel·lectuals i artistes nord-americans contra la guerra, del 3 d'octubre de 2002, s'ofereix una interessant definició del paper de l'intel·lectual: "Els intel·lectuals -diu-, en funció del privilegi que comporta l'accés als coneixements i als instruments per elaborar-lo, tenen una responsabilitat tan específica com greu: la crítica radical i contínua dels arguments esgrimits pel poder, la denúncia sistemàtica de les seves mentides, sofismes i tergiversacions" segons això, la raó de ser dels intel·lectuals resideix en la capacitat que tenen d'exercir la crítica radical en l'anàlisi dels problemes que afecten la seva societat, amb criteri autònom i sense cap altre compro-

més que l'adquirit amb la seva pròpia coherència lògica i moral. (...) Aquest mateix paper va ser assumit (...) per Russell i per Sartre quan van fundar els famosos tribunals contra la intervenció nord-americana al Vietnam. (...) Tenen la responsabilitat de desmitificar el poder de l'Estat i la manipulació dels mitjans, sobretot pel que fa a la retòrica imperial de violacions de drets humans.

(...) Una de les funcions fonamentals de l'intel·lectual i de la universitat com a acadèmia i intel·lectual col·lectiu en moments de crisi seria el rescat de la història i dels intel·lectuals del passat. Hauríem de poder analitzar els motius dels grans canvis, de l'ensorrament dels imperis, de la força i les estratègies dels moviments alternatius, de la història de les idees i de les grans construccions socials i polítiques, dels textos dels clàssics com Marx, Bakunin, Rosa Luxemburgo, de la socialdemocràcia, dels nostres poetes. En definitiva, fer presents els debats de sempre sobre el poder i l'ús que se'n pot fer, sobre el reformisme, sobre la guerra, sobre la democràcia, etc. I no per l'encant d'aquesta formulació utòpica sinó per l'actualitat dels debats en els quals van participar.

(...) També és funció de l'intel·lectual ajudar els individus a formar-se una consciència recta en qüestions complexes (...) ajudar a distingir la complexitat d'aquest món i els criteris ètics amb què hauríem de poder funcionar. (Botey, 2010)

La seva visió crítica contempla també les contrarietats que sorgeixen en el si mateix de les entitats i accions alternatives; dificultats d'entesa, dificultats d'adquirir estratègies unitàries contra la guerra. Així, reflexionant sobre la guerra del Balcans manifesta que (...) *Ha posat en evidència, per exemple, les dificultats o contradiccions existents ja el 86 en el referèndum sobre l'OTAN. Allò va servir, entre altres coses, per delimitar una vegada més la frontera entre dues maneres d'entendre l'esquerra: la dels qui creien que per millorar el sistema cal entrar-hi i la dels qui creien que, entrant-hi i reforçant-lo, té més capacitat de perversitat. (...) Hi ha diferències en l'aplicació dels models acceptats de tractament de conflictes. Un important sector de l'autodenominada esquerra eu-*

ropea considera que l'única sortida és la intensificació dels bombardeigs. En el tractament de conflictes -i no necessàriament des de l'òptica pacifista només- és doctrina comuna que "mai és massa tard". Dit d'una altra manera: els mals resultats de la violència sempre seran superiors als derivats d'una negociació política. (Botey, 1999)

Per en Jaume, l'alternativa passa per les organitzacions de base: *La Plataforma Aturem la Guerra ha sigut i és un petit miracle de constància i capacitat de treball. El seu esperit unitari, amb membres procedents d'ideologies molt diferents, li ha merescut una autoritat moral i una capacitat de convocatòria indiscutible (Botey, 2007). Considera, també, la importància del paper de la joventut en aquestes organitzacions: Al Fòrum Social Mundial hi van assistir més de 80.000 joves de quasi 130 països. Sens dubte és la trobada internacional amb més energia que hi ha avui en tot el món. Les estratègies seran diferents en cada lloc, hauran d'adaptar-se a cada realitat. D'aquí la importància dels Fòrums, per conèixer-se i fer xarxa. Sens dubte per als joves és el millor "curset" al qual podeu assistir. Us invito a anarhi. Tornareu plens, canviats, amb ganes de fer coses i comprovareu que és possible de fer-les perquè veureu que d'altres igual que vosaltres les fan (...) cal canviar la maquinària que fabrica els pobres, és a dir, cal canviar el sistema. En altres paraules, cal que els joves us poseu en els moviments socials alternatius i que us comprometeu en política. Hi ha gent que només critica. Cal de debò mullar-se i embrutar-se les mans i els peus. Només així s'adquireix una mica d'autoritat moral per criticar. (Botey, 2011)*

La seva convicció en el triomf de la lluita per la pau és indestructible perquè creu fermament en què *davant la força de les armes hi ha la força de la raó i davant les contradiccions del sistema, que cada vegada exigeix major violència, sorgeix un moviment mundial de protesta i alternatives, també amb força creixent (...) Moviments d'intel·lectuals, de sindicalistes, de les esglésies, entitats cíviques de tot el món pretenen construir un Nou Ordre guiat per la lògica de la justícia i de la igualtat per a tots (...) Fem de la causa de la Pau la causa de la nostra vida. (Botey, 2003).*

Bibliografia de Jaume Botey referenciada:

- 1999 La població de l'Iraq i el nou ordre mundial. A *L'agulla: butlletí de reflexió i diàleg*, núm. 14, pàg. 5
L'esquerra davant l'OTAN. A *El Temps*, n. 778. València.
- 2003 Irak. Historia de un genocidio; a *AAVV Resistencias a la Guerra Global*. Barcelona; Tempestad.
El petroli de l'Iraq. A *Foc Nou*, nº 345, pàg. 16-21
- 2004 El déu de Bush: fonaments teològics de la política de George W. Bush. A *Quaderns Cristianisme i Justícia*. Nº. 126. Barcelona
Movimientos para la paz: presencia internacionalista en Bagdad durante la invasión; a Ibarra, P.; Grau, E. (coords): *Anuario de movmientos sociales. La red en la calle: ¿cambios en la cultura de movilización?*, pags. 165-175. Barcelona: Icaria
El fracàs de la invasió. A *foc Nou*, nº 359, pàg. 18-23
- 2005 El siglo XX y la guerra y el siglo XXI y la paz. A *Utopía: revista de cristianos de base*. Nº 53, pàg. 22-23
- 2007 El imperio y el destino manifiesto; a Estévez, C.; Taibo, C: *Voces contra la globalización*. Barcelona; Crítica.
Quatre anys d'ocupació. A *Valors*, n. 37. Barcelona
- 2008 Construir l'esperança. A *Quaderns Cristianisme i Justícia*. Nº. 154. Barcelona
- 2010 Amor u odio. Una conversación con Gemma Goldón i Jaume Botey" A *Viejo Topo*; n. 266. Barcelona
El paper de l'educació per la pau com a eix transversal en els estudis superiors. A *Primer Campus per la Pau*

- 2011 Si els joves volguessin, el món canviaria. a *Espi@dimonis*, nº 7, pàg. 32-33.
- 2017 Desarmament d'ETA i pau a Euskadi, una molt bona notícia. a *El pregó eclesial d'informació i opinió*, nº 543, pàg. 3-4.

Textos de Jaume Botey a l'entorn de la pau

(Font: CELH. Quaderns d'Estudi, n. 33. Desembre 2019. Compilació realitzada per Maria Villanueva, Pilar Massana i Lúdia Santacana)

- 1994 *Onze preguntes sobre el futur: enquesta. Nous horitzons*, nº 134, pàg. 4-21
- 1995 *Educació per la Pau i el Desenvolupament i Educació d'adults. A Papers d'Educació d'Adults. Num. 24*
- 1999 La població de l'Iraq i el nou ordre mundial. A *L'agulla: butlletí de reflexió i diàleg*, núm. 14, pàg. 5
- 2001 *La historia de un genocidio: bloqueo de Irak. A Mientras tanto*, núm. 81, pàg. 33-55.
- Porto Alegre: és possible un altre món,. A L'agulla: butlletí de reflexió i diàleg*, núm 23; pàg. 4-5.
- 2002 *Botey, J.; Segalés, J. Et al. Los dueños del mundo y los cuarenta ladrones. Barcelona. Viejo Topo.*
- La invasión de Irak y el Nuevo Orden Internacional. A El ecologista*, nº 35, pàg 20-23.
- Arguments contra la guerra. A Setse de març: revista bimestral anticapitalista; nº 1, pàg. 16-20*
- El petroli de l'Iraq. A Foc Nou*, nº 345, pàg. 16-21
- Irak. Historia de un genocidio; a AAVV Resistencias a la Guerra Global. Barcelona; Tempestad.

54) CULTURA DE PAU. El llegat de Jaume Botey i Vallès

- 2004 El déu de Bush: fonaments teològics de la política de George W. Bush. A *Quaderns Cristianisme i Justícia*. N°. 126. Barcelona
- Movimientos para la paz: presencia internacionalista en Bagdad durante la invasión; a Ibarra, P.; Grau, E. (coords): *Anuario de movmientos sociales. La red en la calle: ¿cambios en la cultura de movilización?*, pags. 165-175. Barcelona: Icaria
- 2007 El imperio y el destino manifiesto; a Estévez, C.; Taibo, C: *Voces contra la globalización*. Barcelona; Crítica.
- 2010 ¿Amor u odio?: una conversación con Gemma Galdón y Jaume Botey. A *El viejo topo*; n° 266, pag. 56-61.
- 2011 Si els joves volguessin, el món canviaria.a *Espi@dimonis*, n° 7, pàg. 32-33.
- 2013 Botey, J. (dir.) et al. *Anàlisi dels llibres de text de ciències socials des d'una perspectiva de pau (quart d'ESO, 2008-2011)*, Barcelona: Institut Català per la Pau.
- 2014 El col·lapse del sistema. Bases per a pensar el nou mil·leni. Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents socials de Catalunya
- 2015 Per què la religió genera violència? A *Diagonal: quaderns de l'associació UNESCO per al Diàleg interreligiós*, núm 53, pàg. 10-13
- 2016 Botey, J et al.: Pacifisme i pau en el nucli espiritual de les tradicions religioses. A *Arrels espirituals de la cultura d'avui. Cicle "Espai Obert"*, pag. 127-138. Almeria; Editorial Cierculo Rojo
- 2017 Desarmament d'ETA i pau a Euskadi, una molt bona notícia.a *El pregó eclesial d'informació i opinió*, n° 543, pàg. 3-4.